

УДК 34.078.5:334.72

ВОЛОКИТИН Данііл,

аспірант Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України

ПРАВОВІ АСПЕКТИ НАДАННЯ НЕЗНАЧНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ

*Розглянуто проблеми впровадження нового інституту правового регулювання державної допомоги суб'єктам господарювання в національному законодавстві України в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Визначено, що невідповідність у деяких аспектах національної системи в цій сфері правилам *acquis* ЄС зумовлена відсутністю дієвого механізму контролю за незначною державною допомогою.*

Ключові слова: державна допомога, державна підтримка, суб'єкт господарювання, незначна державна допомога, надавачі державної допомоги.

*Волокитин Д. Правовые аспекты предоставления незначительной государственной помощи субъектам хозяйствования. Рассмотрены проблемы внедрения нового института правового регулирования государственной помощи субъектам хозяйствования в национальном законодательстве Украины в рамках Соглашения об ассоциации между Украиной и ЕС. Выявлено, что несоответствие в некоторых аспектах национальной системы в этой сфере правилам *acquis* ЕС вызвано отсутствием действенного механизма контроля за незначительной государственной помощью.*

Ключевые слова: государственная помощь, государственная поддержка, субъект хозяйствования, незначительная государственная помощь, поставители государственной помощи.

Постановка проблеми. В умовах реформування економіки України та адаптації національного законодавства у сфері державної допомоги до правил *acquis* ЄС гостро постає проблема дотримання правил надання незначної державної допомоги суб'єктам господарювання та здійснення контролю через значний обсяг підтримки усіх сфер економіки за рахунок державних ресурсів, що зумовлено низьким рівнем економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам системи державної допомоги суб'єктам господарювання присвячено праці таких українських науковців, як О. Бакалінська та Т. Некрасова [1–2].

Господарсько-правове забезпечення державної допомоги суб'єктам господарювання стало об'єктом наукового інтересу О. Ліллемяе [3]. Організаційно-правовий аспект контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції при наданні та використанні державної допомоги суб'єктам господарювання вивчає С. Онищенко [4]. Проте надзвичайно актуальними для дослідження залишаються окремі аспекти правовідносин у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання через їх новизну для національного законодавства, складність правозастосування та недостатній рівень правового регулювання.

Враховуючи, що система державної допомоги імплементована в національне законодавство в рамках Угоди про асоціацію України та ЄС, проблеми дотримання правил надання незначної державної допомоги потребують дослідження з урахуванням європейського досвіду, який базується на судових кейсах та регламенті у цій сфері.

Мета статті полягає в дослідженні аспектів надання та контролю незначної державної допомоги для створення теоретичного підґрунтя вирішення актуальних проблем, що виникають у сфері державної допомоги.

Матеріали та методи. При написанні наукової статті використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання: абстрагування, дедукції, аналізу, синтезу, логіко-юридичний, соціологічний та ін. Емпіричну основу праці формують акти чинного законодавства, науково-правові публікації тощо.

Результати дослідження. Державна допомога суб'єктам господарювання (далі – державна допомога) визначається Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» як підтримка у будь-якій формі суб'єктів господарювання за рахунок державних чи місцевих ресурсів. Однак така підтримка загрожує спотворенням економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності [5]. Аналогічне визначення державної допомоги міститься у ст. 262 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [6], а також ст. 107 Договору про функціонування ЄС (ДФЄС) [7], за винятком ключової ознаки, а саме «вплив на торгівлю».

Проте національна система державної допомоги не враховує ознаку «вплив на торгівлю», тим самим значно розширюючи коло правовідносин, які підлягають контролю. За національним законодавством, підтримка є державною допомогою при кумулятивному дотриманні таких умов:

- надається суб'єкту господарювання;
- фінансується за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів;
- створює переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності;
- спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції.

Як зазначають С. Авдешева та О. Ястребова, в європейській практиці чітко розмежовуються два поняття: «державна допомога» та «державна підтримка». Перше поняття характеризує використання державних ресурсів для допомоги окремим підприємствам; друге – включає заходи, спрямовані на розвиток економіки в цілому, не створюючи привілеїв окремо взятим підприємствам. Це так звані заходи, що не підпадають під заборону, оскільки вони не суперечать нормам конкуренції [8, с. 117].

З огляду на ст. 107 ДФЄС [7], розмежування понять «підтримка» та «допомога» відсутнє, оскільки стаття містить визначення «допомога» та встановлює умови, за яких вона є недопустимою. Така позиція унеможливує будь-які зловживання при визначенні допустимості державної допомоги.

На відміну від європейського, національне законодавство навпаки дає чітке визначення державної допомоги, використовуючи термін «підтримка», та встановлює умови, за яких «підтримка» може бути віднесена до категорії «державна допомога». Основним принципом національної системи державної допомоги є недопустимість будь-якої державної допомоги для конкуренції, крім випадків, передбачених Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [5]. Тобто національна система спочатку визначає відповідний захід економічного втручання держави у процеси діяльності ринку як «державна підтримка». Якщо «державна підтримка» відповідає кумулятивно наведеним умовам, вона належить до категорії «державна допомога». Враховуючи основний принцип щодо неприйнятності будь-якої державної допомоги для конкуренції, якщо інше не передбачено Законом, необхідно застосування механізму оцінки державної допомоги на допустимість для конкуренції, що можливе в окремих випадках.

Процедура оцінки на допустимість для конкуренції здійснюється у порядку подання повідомлення про нову державну допомогу (нотифікації) Уповноваженому органу із прийняттям відповідного рішення [5].

Однак від повідомлення про нову державну допомогу звільняються заходи у вигляді незначної державної допомоги.

Незначною визначається державна допомога одному суб'єкту господарювання, сукупний розмір якої незалежно від її форми та джерел не перевищує за будь-який трирічний період суму, еквівалентну 200 тис. євро, визначену за офіційним валютним курсом, встановленим Національним банком України, що діяв на останній день фінансового року [5].

При цьому розпорядженням Антимонопольного комітету України (АМКУ) від 28.12.2015 № 43-рп затверджено Порядок подання АМКУ інформації про чинну державну допомогу суб'єктам господарювання, яким встановлено обов'язок надавачів державної допомоги щорічно подавати інформацію стосовно незначної державної допомоги [9].

Разом з тим, законодавством про державну допомогу не передбачено можливості прийняття рішення Уповноваженим органом про визнання державної допомоги незначною. Тобто проведення такого аналізу належить до компетенції надавача державної допомоги.

Окремого нормативно-правового акта щодо регулювання питань, які виникають при наданні незначної державної допомоги, чинним законодавством не передбачено.

Визначення обсягу державної допомоги, яку отримує суб'єкт господарювання з будь-яких джерел, покладається на її надавачів, які щорічно звітують перед Уповноваженим органом про такий обсяг. Тобто система надання інформації Уповноваженому органу *ex-post* є неефективною з точки зору її обліку та може призвести до перевищення максимального розміру незначної державної допомоги, а також до відповідних негативних наслідків у вигляді повернення, виходячи з відсутності чіткого правового регулювання та використання різних підходів надавачами до її підрахунку.

Враховуючи рівень економічного розвитку України порівняно з країнами ЄС, розмір незначної державної допомоги (200 000 євро за будь-який трирічний період), встановлений чинним законодавством, є достатньо великим для одного суб'єкта господарювання.

Термін «суб'єкт господарювання» для цілей законодавства про державну допомогу вживається у значенні, наведеному у Законі України «Про захист економічної конкуренції» [10]. Тому отримувачами державної допомоги можуть бути у т. ч. група суб'єктів господарювання, пов'язаних відносинами контролю.

У роз'ясненнях АМКУ зазначено, що облік державної допомоги для цілей надання незначної державної допомоги необхідно здійснювати з 02 серпня 2017 р., тобто з моменту набрання чинності у повному обсязі Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [11, с. 11].

Інший механізм контролю за наданням незначної державної допомоги встановлено Регламентом Єврокомісії від 18 грудня 2013 р. № 1407/2013 (далі – Регламент Єврокомісії) [12], тобто він застосовується тільки для «прозорі» процедури, що означає можливість розрахунку розміру державної допомоги до її надання, тобто *ex-ante*, за відсутності будь-якого ризику оцінки на допустимість для конкуренції [13, с. 238]. Такий механізм надання незначної державної допомоги унеможливує перевищення порогу у 200 000 євро та дає змогу здійснювати ефективний контроль.

Державна допомога також полягає у втратах доходів державного та місцевих бюджетів, що може бути у формі податкових пільг тощо. За таких умов важко визначити розмір державної допомоги, а тому важливим є внесення правової визначеності шляхом розроблення окремого нормативно-правового акта щодо порядку надання незначної

державної допомоги. Крім того, до повноважень АМКУ належить розроблення та внесення в установленому порядку до Кабінету Міністрів України пропозицій щодо прийняття нормативно-правових актів з питань державної допомоги [5].

Висновки. У сучасних умовах економічного розвитку України більшість заходів державної допомоги можна віднести до незначної державної допомоги, а тому відсутність чіткого нормативного регулювання механізму надання може призвести до негативних наслідків у вигляді її повернення. Вирішення цієї проблеми потребує розроблення додаткових нормативно-правових актів щодо порядку надання незначної державної допомоги, у т. ч. запровадження механізму *ex-ante*, що має забезпечити ефективність контролю та неможливість перевищення максимального розміру при її наданні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакалінська О. Правове регулювання державної допомоги суб'єктам господарювання. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. С. 24–33.
2. Ліллемяе О. Е. Господарсько-правове забезпечення державної допомоги суб'єктам господарювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Київ, 2016. 201 с.
3. Некрасова Т. В. Правове регулювання надання державної допомоги суб'єктам господарювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Донецьк, 2009. 184 с.
4. Онищенко С. С. Контроль за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції при наданні та використанні державної допомоги суб'єктам господарювання (організаційно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Київ, 2011. 222 с.
5. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 01.07.2014 № 1555-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 34. Ст. 1173.
6. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011/print1535148010970059.
7. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_b06/print1535148010970059.
8. Авдешева С., Ястербова О. Государственная поддержка в регионах: состояние и проблемы реорганизации. Вопросы экономики. 2001. № 5. С. 113–124.
9. Порядок, форми та вимоги щодо подання Антимонопольному комітету України інформації про чинну державну допомогу суб'єктам господарювання : затв. розпорядженням Антимонопольного комітету України від 28.12.2015 № 43-рп. Офіц. вісн. України. 2016. № 12. Ст. 528.
10. Про захист економічної конкуренції : Закон від 11.01.2001 № 2210-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 12. Ст. 64.
11. Роз'яснення Антимонопольного комітету України з питань застосування законодавства у сфері державної допомоги від 05.10.2017 № 35-рп/дд. URL : <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=137546&schema=main>.

12. On the application of Articles 107 and 108 of the Treaty on the Functioning of the European Union to de minimis aid : Commission Regulation (EU) № 1407/2013 of 18 December. 2013. URL : http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/de_minimis_regulation_en.pdf.
13. Hancher L., Ottervanger T., Slot P. J. De minimis aid. EU State Aids. London : Sweet&Maxwell, 2012. 1284 p.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2018.

Volokytin D. Legal aspects of provision de minimis state aid to subjects of entrepreneurship.

Background. The article raises the problem of providing de minimis aid and monitoring it, which is much widespread within the framework of the national system of state aid. At the same time, in Ukraine, there is currently no clear legal regulation of the provision of de minimis aid and an ineffective mechanism for its ex-post control is in place, which has a discretionary character for state aid providers in terms of accounting for de minimis aid.

Analysis of recent research and publications. The solution of this problem is taken by such scholars as: O. Bakalinskaya, O. Lillemaje, T. Nekrasova, S. Onischenko and others.

The ***aim*** of the article is to study the aspects of the provision and control of de minimis state aid in order to create the theoretical basis for solving current problems in the field of state aid.

Materials and methods. When writing a scientific article, a collection of general scientific and special methods of scientific knowledge is used: abstraction, deduction, analysis, synthesis, logical-legal, sociological, etc. The acts of the current legislation, scientific-legal publications, etc. form the empirical basis of labor.

Results. The analysis of the current Law of Ukraine «On State Aid to undertakings» as well as secondary legislation in this area, testifies to the lack of regulatory regulation in providing de minimis aid, as well as the non-compliance of its monitoring mechanism with the EU *acquis*.

Conclusion. The ways of solving this problem are proposed, which should ensure a unified approach to legal regulation and effective control over the provision of de minimis aid.

Keywords: state aid, governmental support, an undertaking, de minimis aid, state aid providers.

REFERENCES

1. Bakalins'ka O. Pravove reguljuvannja derzhavnoi' dopomogy sub'jektam gospodarjuvannja. Zovnishnja torgivlja: ekonomika, finansy, pravo. 2017. S. 24–33.
2. Lillemjae O. E. Gospodars'ko-pravove zabezpechennja derzhavnoi' dopomogy sub'jektam gospodarjuvannja : dys. ... kand. juryd. nauk : 12.00.04 – gospodars'ke pravo; gospodars'ko-procesual'ne pravo. Kyi'v, 2016. 201 s.
3. Nekrasova T. V. Pravove reguljuvannja nadannja derzhavnoi' dopomogy sub'jektam gospodarjuvannja : dys. ... kand. juryd. nauk : 12.00.04 – gospodars'ke pravo; gospodars'ko-procesual'ne pravo. Donec'k, 2009. 184 s.
4. Onyshhenko S. S. Kontrol' za doderzhannjam zakonodavstva pro zahyst ekonomichnoi' konkurencii' pry nadanni ta vykorystanni derzhavnoi' dopomogy sub'jektam gospodarjuvannja (organizacijno-pravovyj aspekt) : dys. ... kand. juryd. nauk :

- 12.00.07 – administratyvne pravo i proces; finansove pravo; informacijne pravo. Kyi'v, 2011. 222 s.
5. Pro derzhavnu dopomogu sub'jektam gospodarjuvannja : Zakon Ukrai'ny vid 01.07.2014 № 1555-VII. Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. 2014. № 34. St. 1173.
  6. Uгода pro asociaciju mizh Ukrai'noju ta Jevropejs'kym Sojuzom, Jevropejs'kym spivtovarystvom z atomnoi' energii' ta i'hnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi' storony, vid 27.06.2014. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011/print1535148010970059.
  7. Konsolidovani versii' Dogovoru pro Jevropejs'kyj Sojuz ta Dogovoru pro funkcionuvannja Jevropejs'kogo Sojuzu. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_b06/print1535148010970059.
  8. Avdesheva S., Jasterbova O. Gosudarstvennaja podderzhka v regionah: sostojanie i problemy reorganizacii. Voprosy jekonomiki. 2001. № 5. S. 113–124.
  9. Porjadok, formy ta vymogy shhodo podannja Antymonopol'nomu komitetu Ukrai'ny informacii' pro chynnu derzhavnu dopomogu sub'jektam gospodarjuvannja : zatv. rozporjadzhennjam Antymonopol'nogo komitetu Ukrai'ny vid 28.12.2015 № 43-rp. Ofic. visn. Ukrai'ny. 2016. № 12. St. 528.
  10. Pro zahyst ekonomichnoi' konkurencii' : Zakon vid 11.01.2001 № 2210-III. Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. 2001. № 12. St. 64.
  11. Roz'jasnennja Antymonopol'nogo komitetu Ukrai'ny z pytan' zastosuvannja zakonodavstva u sferi derzhavnoi' dopomogy vid 05.10.2017 № 35-rr/dd. URL : <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=137546&schema=main>.
  12. On the application of Articles 107 and 108 of the Treaty on the Functioning of the European Union to de minimis aid : Commission Regulation (EU) № 1407/2013 of 18 December. 2013. URL : http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/de_minimis_regulation_en.pdf.
  13. Hancher L., Ottervanger T., Slot P. J. De minimis aid. EU State Aids. London : Sweet&Maxwell, 2012. 1284 p.